

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Гуманітарно-правовий факультет

Кафедра психології

Кваліфікаційна робота

(тип кваліфікаційної роботи)

Магістр

(освітній ступінь)

на тему «Особливості формування професійної компетентності практичних психологів в умовах післядипломної безперервної освіти»

ХАІ.704.7-96п1.22О.053. 9749576 КР

Виконав: здобувач (ка) б курсу групи №7-96п1

Галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

(код та найменування)

Спеціальність 053 «Психологія»

(код та найменування)

Освітня програма «Психологічне консультування та психотерапія»

(найменування)

Горбачов А. М.

(прізвище та ініціали здобувача (ки))

Керівник: Гиньков О. М.

(прізвище та ініціали)

Рецензент: Приходько Д. П.

(прізвище та ініціали)

Харків – 2022

Міністерство освіти і науки України
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Факультет Гуманітарно-правовий факультет
Кафедра психології
Рівень вищої освіти другий магістерський
Галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
(код і найменування)
Спеціальність 053 «Психологія»
(код і найменування)
Освітня програма «Психологічне консультування та психотерапія
(найменування)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
Ю. І. Гулий
(ініціали та прізвище)

(підпис)

«01» вересня 2022 р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Горбачов А. М.

(прізвище, ім'я та по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи Особливості формування професійної компетентності практичних психологів в умовах післядипломної безперервної освіти

керівник кваліфікаційної роботи Тиньков Олександр Миколайович, канд. психол. н., доц.

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затвержені наказом Університету №1586-уч від «17» листопада 2022 року.

2. Термін подання здобувачем кваліфікаційної роботи «18» грудня 2022 р.

3. Вихідні дані до роботи _____

дослідити особливості формування професійної компетентності практичних психологів в умовах післядипломної безперервної освіти

4. Зміст пояснювальної записки (перелік завдань, які потрібно розв'язати)

- Здійснити теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми дослідження.

- Визначити особливості особистісного компоненту професійної компетентності психологів, які практикують більше 5 років.

- Визначити особливості особистісного компоненту професійної компетентності психологів, які практикують від 1 до 5 років.

- Здійснити порівняльний аналіз двох досліджуваних груп.

5. Перелік графічного матеріалу:

Рис. 9

Табл. 2

6. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	Тиньков О. М., канд. психол. н., доцент	11.10.22	15.10.22
2	Тиньков О. М., канд. психол. н., доцент	18.10.22-	23.10.22
3	Тиньков О. М., канд. психол. н., доцент	15.11. 22-	22.11.22

Нормоконтроль _____ С. В. Кузьміна «18» грудня 2022 р.
(підпис) (ініціали та прізвище)

7. Дата видачі завдання «01» вересня 2022 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів кваліфікаційної роботи	Примітка
1.	Затвердження теми, мети та завдань дипломної роботи	01.09.22-07.10.22	
2.	Складання плану роботи	08.10.22-10.10.22	
3.	Аналіз літературних джерел. Написання першого розділу дипломної роботи	11.10.22-15.10.22	
4.	Визначення психодіагностичного інструментарія для проведення практичної частини дослідження . Написання другого розділу дипломної роботи.	18.10.22-23.10.22	
5.	Проведення практичної частини дослідження.	24.10.22-07.11.22	
6.	Статистична обробка отриманих даних.	08.11.22-12.11.22	
7.	Написання третього розділу дипломної роботи.	15.11. 22-22.11.22	
8.	Написання загальних висновків. Оформлення списку використаних літературних джерел, додадку(ків) та змісту.	23.11. 22-29.11.22	
9.	Передзахист.	30.11.2022-01.12.22	
10.	Внесення коректив до тесту дипломної роботи.	02.12.22-11.12.22	
11.	Оформлення та підписання відповідної документації(висновок керівника, висновок кафедри, рецензія та довідка на предмет наявності порушень академічної доброчесності)	12.12.22-17.12.22	
12.	Підготовка електронної презентації та тексту доповіді.	14.12.22-17.12.22	
13.	Строк подання студентом роботи на кафедру.	18.12.22	
14.	Захист.	20.12.22-21.12.22	

Здобувач

_____ (підпис)

А. М. Горбачов
(ініціали та прізвище)

Керівник кваліфікаційної роботи

_____ (підпис)

О. М. Тиньков
(ініціали та прізвище)

Реферат

Дипломна робота: 59 с., 2 табл., 9 рис., 2 дод., 35 джерела.

Ключові слова: ПРОФЕСІОНАЛІЗМ, ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ, ОСОБИСТІСНА СКЛАДОВА, ПІСЛЯДИПЛОМНА ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА, ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ, ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНІ АСПЕКТИ, ПСИХОДІАГНОСТИКА.

Об'єкт дослідження: професійна компетентність.

Предмет дослідження: особливості формування професійної компетентності практичних психологів в умовах післядипломної безперервної освіти.

Мета дослідження – дослідити особливості формування професійної компетентності практичних психологів в умовах післядипломної безперервної освіти.

Методи дослідження: 1. Теоретичний аналіз наукових джерел з проблеми дослідження. 2. Тестування (Проективна методика дослідження особистості "HAND-ТЕСТ"; Методика дослідження самооцінки особистості С. А. Будасі; Методика «Особливості сприйняття навколишнього світу» (адаптований А. О. Марінушкіною тест Сержа Гінгера). 3. Методи математико-статистичної обробки даних ϕ^* -критерій Фішера, U-критерій Манна-Уїтні)

За результатами дослідження було зроблено наступні висновки:

Дослідження двох досліджуваних груп показав, що нормальна самооцінка більш властива психологам зі стажем практики більше 5 років, на відміну від психологів з практичним стажем від року до 5 років, що пояснюється невпевненістю у своїй кваліфікації «молодих» психологів. В обох групах позитивні якості особистості та характеристики, що впливають на успіх особистості не співпадають, що може впливати на їхню професійну діяльність, стримувати результативність та наміри у своїй роботі. Навколишній світ досліджуваним здається небезпечним та холодним.

Abstract

Thesis: 59 pp., 9 tables, 10 figures, 2 appendices, 34 sources.

Keywords: PROFESSIONALISM, PROFESSIONAL COMPETENCE, PERSONAL COMPONENT, POST-GRADUATE TEACHING EDUCATION, QUALIFICATION IMPROVEMENT, PROFESSIONAL AND ETHICAL ASPECTS, PSYCHODIAGNOSTICS.

Object of research: professional competence.

The subject of the study: peculiarities of the formation of professional competence of practical psychologists in the conditions of postgraduate continuous education.

The purpose of the study is to investigate the peculiarities of the formation of professional competence of practical psychologists in the conditions of postgraduate continuous education.

Research methods: 1. Theoretical analysis of scientific sources on the research problem. 2. Testing ("HAND-TEST" projective personality research method; S. A. Budasi's personality self-assessment method; "Peculiarities of perception of the surrounding world" method (Serge Ginger's test adapted by A. O. Marinushkina). 3. Mathematical and statistical processing methods data of Fisher's φ^* -test, Mann-Whitney U-test)

Based on the results of the study, the following conclusions were made:

A comparative analysis of the two studied groups showed that a normal self-esteem is more characteristic of psychologists with more than 5 years of practice experience, in contrast to psychologists with one to 5 years of practice experience, which is explained by the lack of confidence in their qualifications of "young" psychologists. In both groups, the positive qualities of the individual and the characteristics that affect the individual's success do not coincide, which can affect their professional activity, restrain their effectiveness and intentions in their work. The surrounding world is perceived as dangerous and dirty.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ В УМОВАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ.....	9
1.1 Аналіз умов формування професійної компетентності практичних психологів	9
1.2 Характеристика основних компонентів післядипломної безперервної освіти практичних психологів	14
1.3 Поняття, функції та складові професійної компетентності практичних психологів	19
Висновок до 1 розділу	24
РОЗДІЛ 2 ХАРАКТЕРИСТИКА ВИБІРКИ ТА МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ	26
2.1 Характеристика вибірки.....	26
2.2 Характеристика методів дослідження	26
РОЗДІЛ 3 АНАЛІЗ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	30
3.1 Особливості особистісного компоненту професійної компетентності психологів, які практикують більше 5 років	30
3.2 Особливості особистісного компоненту професійної компетентності психологів, які практикують від 1 до 5 років	33
3.3 Порівняльний аналіз двох досліджуваних груп	37
ВИСНОВКИ	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	46
ДОДАТКИ	50

ВСТУП

Актуальність дослідження.

Проблема якості освіти нерозривно пов'язана з проблемою випереджаючого розвитку педагога в системі освіти, проблемою формування суспільного інтелекту як чинника прогресивного розвитку суспільства. Зміни, що відбуваються в системі освіти, вимагають постійного фахового зростання кожного педагогічного працівника, подальшого вдосконалення його професійних компетенцій протягом всього періоду трудової діяльності. Виконання цього завдання постає ключовим перед системою післядипломної педагогічної освіти, як постійно діючої складової національної системи неперервної освіти.

Проблемі вивчення компетентнісного підходу в освіті та професійній компетентності спеціаліста присвячені роботи Л.М. Ахмедянової, Л.М. Мітіної, А.Г. Бермуса, А.А. Вербицького, Н.В. Кузьміної, В.С. Леднева, А.І. Субетто та ін. Ці дослідження значно збагатили уявлення про процес становлення професійної компетентності та окремих її компонентів. Проте цілісної теорії розвитку професійної компетентності студента під час його професійного навчання не розроблено. Недостатньо вивчені та описані конкретні шляхи, методи формування та розвитку професійної компетентності майбутніх спеціалістів як цілісного явища. Нові тенденції у розвитку освіти торкнулися і психологічної освіти та окреслили необхідність удосконалення процесу професійної підготовки психологів відповідно до нових вимог сучасності та принципів компетентнісного підходу.

Отже, переважна більшість практичних психологів потребує допомоги з боку інститутів післядипломної педагогічної освіти, методичних служб районів, міст, областей. Така допомога має виявлятися в організації системи роботи, спрямованої на формування мотивації до безперервної післядипломної освіти, стимулювання процесу самоосвіти педагогічних

працівників, спрямованого на підвищення фахового рівня в міжтестастійний період.

Об’єктом дослідження – професійна компетентність психологів.

Предметом дослідження – особливості формування професійної компетентності практичних психологів в умовах післядипломної безперервної освіти.

Мета дослідження: дослідити особливості формування професійної компетентності практичних психологів в умовах післядипломної безперервної освіти.

Задачі дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми підвищення кваліфікації практичних психологів в умовах післядипломної освіти.

2. Визначити особливості особистісного компоненту професійної компетентності психологів, які практикують більше 5 років.

3. Визначити особливості особистісного компоненту професійної компетентності психологів, які практикують від 1 до 5 років.

4. Здійснити порівняльний аналіз двох досліджуваних груп.

Методи дослідження:

1. Тестування (Проективна методика дослідження особистості “HAND–ТЕСТ”);

2. Методика дослідження самооцінки особистості С. А. Будасі;

3. Методика «Особливості сприйняття навколишнього світу» (адаптований А. О. Марінушкіною тест Сержа Гінгера).

В дослідженні взяли участь 60 респондентів. Першу групу склали 30 психологів зі стажем більше 5 років практики, а другу – 30 психологів, які мають від 1 до 5 років стажу роботи. Дослідження проводилось на базі ТОВ «Харківський Інститут Гештальта и Психодрами».

У дослідженні були задіяні методи статистичної обробки даних (Критерій Манна-Уїтні, Фішера)

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ В УМОВАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

1.1 Аналіз умов формування професійної компетентності практичних психологів

Сучасна система вищої освіти покликана створювати відповідні умови для підготовки компетентного фахівця, орієнтованого на постійний професійний розвиток, самовдосконалення, що забезпечить у подальшому високий рівень конкурентоспроможності, професійної мобільності, продуктивності професійної діяльності і, як наслідок, кар'єрне зростання та самореалізацію. Крім успішного оволодіння необхідною базою знань і вмінь відповідно до специфіки обраної спеціальності, важливим також є володіння максимально вираженими професійно-необхідними якостями та практичними навичками, що є передумовою ефективного здійснення основних функцій на будь-якому етапі професійного становлення особистості[14].

Однією із актуальних проблем сучасної освіти є професійна підготовка фахівця-психолога, вміння якого відповідали б актуальним потребам суспільства. А для цього в рамках процесу професійного становлення спеціаліст повинен оволодіти цілою системою умінь для здійснення психодіагностичної, психокорекційної, консультаційної, психотерапевтичної, тренінгової, психопрофілактичної роботи. Саме тому на перший план виходить питання не просто підвищення рівня теоретичної професійної підготовки психологів, а насамперед створення умов для практичної насиченості педагогічного процесу професійного становлення фахівців.

У світовій освітній практиці компетентність виступає як центральне поняття, оскільки [1]: поєднує інтелектуальну та навичкову складові освіти; включає інтерпретацію змісту освіти, що формується "від результату" ("стандарт на виході"); володіє інтегративною природою (охоплює ряд

однорідних або близьких споріднених знань і умінь, що належать до широких сфер культури та діяльності: інформаційної, правової і т. д.). Освіта, орієнтована формування компетенцій, зародилося межі 60-70-х гг. XX століття США (competence-based education).

Психологічна компетентність стала предметом вивчення цілого ряду вчених (А. Алфьоров, І. Демідова, В. Дружинін, Н. Яковлева та ін.). М. Холодна [7] зазначає: «Компетентність – це особливий тип організації предметно-специфічних знань, що дозволяє приймати ефективні рішення у відповідній галузі діяльності». Завдання розвитку компетентності – не просто більше і краще знати людину, а включення цих знань у «психологічну практику» життя.

Служба практичної психології сьогодні розглядається як особливий інститут, сучасні тенденції модернізації утворення, що проявляються в переході пострадянської системи утворення на нову змістовну і технологічну модель, диктують необхідність в подальшому розвитку системи супроводу дитини в освітньому процесі. У зв'язку з цим актуальним є виявлення основних проблем служби практичної психології освіти і визначення шляхів їх рішення. В результаті проведеного теоретичного аналізу літературних джерел нами була визначена суть і зміст професійної компетентності психологів [10].

Намагаючись прояснити деякі з питань, що стосуються посвідчення кваліфікації і компетентності, Артур Вінс і Джон Меннэ відзначають, що існує декілька важливих стадій, які повинні бути пройдені до досягнення компетентності. По-перше, відповідна університетська спеціалізація і навчальні програми повинні давати базові знання, обов'язкові для всіх психологів. Хоча знання і є важливим компонентом становлення психолога, самі по собі вони не гарантують компетентність. Співпадаюче з нею стадія [16]— це придбання практичного досвіду під наглядом фахівців (супервізорів), які оцінюють у того, хто навчається, ступінь оволодіння відповідними навичками і здатність діяти професійно і компетентно. У цьому контексті необхідно визнати, що професія дійсно передбачає великий обсяг

знань, але що самого по собі володіння навичками недостатньо для підтвердження компетентності. Ліцензування має на меті засвідчити, що кожен кандидат на отримання ліцензії придбав базові знання з психології, а також оцінити якість підготовки супервізора та досвіду кандидатів, зазвичай на основі розгляду рекомендацій, нерідко доповнюємого письмовими або усними іспитами [19]. Ліцензування також надає споживачеві гарантії того, що з некомпетентними або не дотримуються етику людьми обходяться відповідним чином. Якість ліцензування залежить від рівня роботи екзаменаційного підрозділу ліцензійного комітету.

Державний іспит на право займатися професійною практикою просто підтверджує, що кандидати здобули базові знання з психології. Хоча завжди залишається можливість того, що кандидат не засвоїв необхідні базові знання, трапляється також, що і програма, яку він пройшов, не забезпечила отримання достатнього обсягу таких знань.

Іноді вважається, що ліцензування та атестація повинні бути процедурами швидше добровільними, ніж обов'язковими. Стверджується, що про-во повинно мати право вдаватися до послуг як ліцензованих фахівців, так і на свій страх і ризик — неліцензованих, точно так само як можна користуватися послугами простого бухгалтера, а не дипломованого аудитора.

Грунтуючись на наукову працю С.Х. Асадуллина [29], у процесі формування психолого-педагогічної компетентності важливим компонентом є особисті якості майбутнього фахівця. До значних якостей відносяться: креативність мислення, комунікативні здібності, гнучкість психіки, емоційна стійкість та ін. Таким чином, особистісні властивості є важливим системотворчим компонентом професійного становлення майбутнього фахівця.

У психолого-педагогічному аспекті розвитку компетентності у майбутніх педагогів-психологів слід зазначити основні компоненти професійної готовності, які мають бути сформовані [25]:

- гуманістична позиція;

- Об'єктивне сприйняття педагогічної дійсності;
- системні дії у професійній діяльності;
- вміння застосування та трансформації діяльності відповідно до педагогічних технологій.

За кордоном розроблено Кубічну модель розвитку компетентності, згідно з якою психолог зобов'язаний протягом усієї кар'єри зберігати компетентність у трьох областях [30]:

- 1) основні компетенції (знання, навички, цінності, що лежать в основі професійної діяльності психолога);
- 2) функціональні компетенції у конкретній галузі, у якій психологи практикують;
- 3) перспектива розвитку компетенцій, що намічає шляхи продовження професійного зростання за допомогою самоаналізу та безперервної освіти.

В. С. Безрукова під компетентністю розуміє «володіння знаннями та вміннями, що дозволяють висловлювати професійно грамотні судження, оцінки, думки».

Е. Ф. Есер та О. Н. Шахматова під професійною компетенцією мають на увазі сукупність професійних знань та умінь, а також способи виконання професійної діяльності.

Компетентність - це рівень умінь особистості, що відображає ступінь відповідності певної компетенції і дозволяє діяти конструктивно в соціальних умовах, що змінюються.

У разі споживчого суспільства питання компетентності виникає досить часто. Люди хочуть мати професійно зібраний та працюючий автомобіль. Вони бажають, щоб їхні телевізори лагодили компетентні спеціалісти. Ніколи питання про компетентність не постає так гостро, як у випадку, коли йдеться про фізичне, емоційне, правове чи духовне благополуччя. Поняття «компетентність» дуже розтягне, оскільки не визначає точного ступеня майстерності. Цей термін може бути використаний для позначення мінімального, прийняттого, оптимального або вищого рівня кваліфікації.

У психологів компетентність зазвичай у аспекті надання професійних послуг, зазвичай клінічного характеру. Мінімальним рівням компетентності прямо адресовані розроблені Американською психологічною асоціацією «Стандарти для постачальників психол. послуг» (Standards for providers of psychological services), професійні стандарти наглядових комісій (PSRC) та органів контролю за гарантією якості, що належать оплачуючій послуги третій стороні.

Визначення професійної компетентності тісно пов'язане з питанням, що таке психологія як професія. Особи тієї чи іншої професії повинні служити суспільству і мати для нього значення, мати великий обсяг знань і, як правило, користуватися винятковими правами, наданими їм суспільством. Так, суспільство зазвичай визнає право професії контролювати торгівлю своєю майстерністю та припускає, що професійні організації повинні стежити за діяльністю своїх членів. Професія як рід діяльності, однак, полягає у володінні конкретними знаннями та певними навичками. Ці навички можна оцінювати безпосередньо, використовуючи спеціальні критерії визначення ступеня адекватності виконання операцій. Для оцінки на основі виконання операцій необхідно мати доказ того, що фахівець має необхідну кількість навичок.

Після закінчення професійного навчання, аспірантури та навіть докторантури навчання спеціаліста не припиняється. У будь-якій науковій сфері відкриття робляться постійно і особиста, професійна та етична відповідальність кожного фахівця — йти в ногу з цими відкриттями, усвідомлено використовуючи їх у своїй професійній діяльності.

Ще однією важливою сферою професіоналізму психолога є сфера його етичної компетентності. Ключові компетенції в етики включають знання та розуміння етичних кодексів, здатність бачити та аналізувати етично складні завдання, застосовувати свої знання для їх вирішення.

Для підвищення майстерності психолога дуже важливі ідеї особистісно-професійного розвитку та безперервної освіти, які у вітчизняній науці

позначили Л. І. Анциферова, С. Г. Вершловський, А. А. Деркач, І. В. Дубровіна, Л. М. Мітіна, Ст. В. Рубцова та інші.

На думку М.І. Станкіна [15], у процесі розвитку професійної компетенції слід виділити особливості співвідношення професійних закономірностей педагога-психолога із закономірностями педагогічної освіти, що відображається в наступних кореляціях:

- соціально-економічний рівень держави та освітні можливості підготовки майбутніх педагогів-психологів;
- рівень теоретичної підготовки майбутніх педагогів-психологів та характером спрямування на формування практичного досвіду;
- ступінь усвідомленості прийняття рішень та рівень володіння технологіями здійснення професійної діяльності.

Значимість вивчення специфіки та сутності психологічної складової професійної компетенції сучасного вчителя очевидна, проте таке дослідження не може здійснюватися у відриві від інших складових професійної діяльності педагога. На наш погляд, найважливішою психологічною умовою розвитку професійної компетенції майбутнього педагога в період навчання у вузі є професіоналізація його психологічної підготовки, внаслідок чого змінюються спрямованість та зміст навчальної діяльності студентів: пріоритетними стають цілі професійного розвитку та саморозвитку, а засобом досягнення цієї мети – предметна підготовка.

Однак у реальній практиці психолого-педагогічна та предметна підготовка ВНЗ майбутнього вчителя не узгоджені. Пошук можливих шляхів та засобів зміни змісту вузівського навчання з метою продуктивного розвитку професійної компетенції майбутнього вчителя є проблемою нашого дослідження.

1.2 Характеристика основних компонентів післядипломної безперервної освіти практичних психологів

Безперервна освіта - це педагогічна система, що представляє собою сукупність шляхів, засобів, способів і форм придбання, поглиблення і розширення загальної освіти, професійної компетентності та соціальної зрілості, процес довічного зростання освітнього потенціалу особистості з урахуванням її ціннісно-сміслових установок, інтересів суспільства і держави [6].

Зараз, як ніколи раніше, перед освітою постало завдання формування (виховання) креативної особистості, здатної до саморозвитку, самостійної професійної діяльності, до безперервної освіти, тобто спроможної повноцінно реалізувати себе на всіх етапах свого життя. Проте цей процес формування має враховувати як індивідуальні потреби особистості, так й потреби суспільства. Тому пошук співвідношення цих потреб (індивідуальних та суспільних) є міждисциплінарним, адже торкається він як різних напрямків у філософській науці (зокрема соціальної філософії, філософії освіти й науки, аксіології, філософської антропології та інших), так і різних напрямків педагогічної, психологічної, соціологічної наук. Саме тут й виникає завдання віднайти загальний напрямок світоглядно-філософського розуміння феномену «безперервності» в освіті і окреслити завдання практичного напрацювання його впровадження в різних галузях науки і практичної діяльності [18].

Роль освіти (зокрема – вищої) розглядалися в працях теоретиків постіндустріального суспільства Д. Белла, М. Гайдеггера, П. Друкера, В. Іноземцева, М. Кастельса, Х. Ортега-і-Гассета, М. Портера, Е. Тоффлера, К. Ясперса та ін.; різні аспекти висвітлені в роботах фундаторів теорії людського капіталу Т. Шульца, Г. Беккера, М. Блауга; питання побудови інноваційної моделі розвитку – в роботах С. Вовканича, А. Гальчинського, В. Гейця, М. Долішнього, С. Злупка, О. Лапка, А. Чухна, В. Семиноженка, Б. Каліцького, С. Цапка ін.; питання розвитку освіти в працях В. Андрущенко, І. Дідика, О. Грішньої, Б. Данилишина, М. Долішнього, М. Дробнохода, М. Згуровського, С. Злупка, І. Каленюка, Р. Кігеля, П. Кононенка, К. Корсака, О. Кратта, В.

Кременя, В. Куценко, М. Ніколаєнка, В. Новікової, Т. Оболенської, А. Погрібного, О. Поважного, Л. Семів, О. Сидоренка та ін. [6].

Сучасна людина змушена підлаштовуватися до life-long learning. Дослівно «life-long learning» перекладається як довічна освіта. Сучасна людина приречена на довічне навчання за умови, що вона хоче залишатися активним і успішним членом суспільства. При цьому даний процес оцінюється не як мода, не як пропаганда, а як об'єктивний наслідок трансформації соціуму в цілому та умов функціонування його окремих інститутів зокрема [33].

Розкриємо сутність самого поняття «безперервна» освіта або «навчання впродовж життя». Для цього звернемося безпосередньо до розвідки А.В. Добридень, де вона вказує на шість аспектів цього поняття, зокрема [19]:

1. На відкритий доступ, «з колиски до останнього подиху»: незалежно від статі, соціального статусу, попередніх успіхів у навчанні, раси і релігії.

2. Для всіх громадян: всім приватним особам, їхнім сім'ям, місцевим співтовариствам, профспілкам, роботодавцям, регіональній владі відводиться активна роль, не має бути пасивних дійових осіб.

3. Економічна й соціальна орієнтація: освічені люди є хорошими громадянами і хорошими працівниками.

4. Центральне місце того, хто навчається, в процесі навчання: викладач стає наставником і помічником у навчанні.

5. Опора на прозорі стандарти освіти й навчання, зрозумілі для всіх зацікавлених сторін, особливо для тих, хто навчається.

6. Навчання впродовж життя відкриває нові можливості для людини впродовж її життя.

До головних ознак безперервної освіти відносяться[30]:

- навчання протягом всього життя;
- самоосвіта;
- самооцінка;
- самовдосконалення;
- індивідуалізація;

- інтердисциплінарність знань;
- уміння самотійно ці знання отримувати і ефективно їх використовувати.

Як вважає В. М. Олуйко, безперервність освіти – це самоосвіта. До ознак самоосвіти відносять набуття систематичних знань у певній галузі науки, техніки, культури, політичного життя тощо, яке засноване на безпосередній особистісній зацікавленості та самотійності вивчення матеріалу [23].

Організація процесу навчання в закладі післядипломної освіти - складне завдання, оскільки слід враховувати циклічність навчання, неоднорідний склад студентів за віковими, фізіологічними і психологічними характеристиками, стажем роботи, загальною культурою та професійною підготовкою тощо.

Слід зазначити, що проблема післядипломної освіти є поліаспектною і вона розглядалася на різних рівнях дослідження, але фахова підготовка майбутніх психологів у системі післядипломної освіти не виступала предметом спеціальних наукових досліджень. Отже, теоретичними передумовами нашого дослідження виступають наступні положення: уявлення про особливості професійної діяльності у межах загально-психологічних теорій діяльності та суб'єктної активності (К. О. Абульханова-Славська, М. Й. Боришевський, О. М. Леонт'єв, Ю.І. Машбиць та ін.); вивчення психології людини як активного суб'єкта професійної діяльності (Є. І. Головаха, Є. О. Клімов, Л. М. Мітіна); детермінованість процесу професійного становлення ступенем усвідомленості специфіки майбутньої професії (О. Ю. Артем'єва, Д. О. Леонт'єв, І. В. Ханіна); особливості професійної діяльності та особистості практичного психолога (Г. С. Абрамова, М. О. Амінов, О. Ф. Бондаренко, І. В. Вачков, І. В. Дубровіна); проблеми підготовки та підвищення кваліфікації психологів (Л. М. Карамушка, В. Г. Панок, В. В. Рибалка, Є.С. Романова, Н. В. Чепелєва та ін.).

Ґрунтуючись на фундаментальні праці науковців з означено проблеми та публікації у періодичних виданнях з педагогіки [3; 7; 14; 19; 21; 24; 25; 28; 31

та ін.] серед основних завдань післядипломної освіти психологів можна вказати такі:

- забезпечення професійно-особистісного розвитку майбутнього психолога на засадах особистісного, системного та андрагогічного підходів;

- приведення змісту фундаментальної, психолого-педагогічної, методичної, інформаційно-технологічної, практичної та соціально-гуманітарної підготовки психологів до вимог інформаційно-технологічного суспільства та змін, що відбуваються у соціально-економічній, духовній та гуманітарній сфері та пов'язані з напруженістю у суспільстві й загостренням психологічних проблем;

- модернізація освітньої діяльності вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку фахівців з психології, на основі інтеграції традиційних педагогічних та новітніх мультимедійних навчальних технологій, а також створення нового покоління дидактичних засобів післядипломної освіти психологів [12];

- запровадження практичної підготовки майбутніх психологів завдяки системі психологічних практик;

- вдосконалення системи психологічного відбору претендентів на навчання з фаху «психологія» у системі післядипломної освіти психологів, розширення цільового прийому та запровадження підготовки психологів на основі договорів [15];

- удосконалення мережі вищих навчальних закладів та закладів післядипломної освіти з метою створення умов для безперервної психологічної освіти [14].

Отже, резюмуючи викладене вище, можна зазначити таке: нагального вирішення потребує проблема післядипломної освіти психологів, оскільки в процесі виконання своїх професійних обов'язків їм доводиться вирішувати багато складних і різноманітних завдань, пов'язаних із просвітницькою діяльністю, проведенням діагностичної, корекційно-розвивальної та

профілактичної роботи, а час навчання є досить стислим (1-2 роки) і не дозволяє повною мірою набути професійної кваліфікації.

Особливої уваги вимагають психологічне консультування, експертна та прогностична робота, бо за таких умов психолог сам потребує кваліфікованої допомоги в післядипломній освіті, щоб досягти високого рівня психологічної компетентності, професіоналізму, психологічної культури, сформуванню професійну позицію. Одним із основних завдань для належної організації післядипломної освіти психологів є удосконалення методичного забезпечення на основі нового мультимедійного та навчально-методичного матеріалу

1.3 Поняття, функції та складові професійної компетентності практичних психологів

Предметом досліджень вітчизняних зарубіжних учених були саме питаннями професійної компетентності. Розвиток досліджень за даною проблемою має декілька напрямків: від аналізу психологічних основ професійної діяльності Л. Виготський, Д. Ельконін, А. Леонтьєв; до розробки основ формування розвитку професійно важливих якостей особистості в цілому Г. Афузова, І. Лернер, А. Орлов, М. Скаткін, та ін. Аналіз поняття компетентності, його характеристику знаходимо у дослідженнях вітчизняних науковців – І. Бех, П. Бачинського, Н. Бібік, Д. Гришин, Г. Гавришак, І. Гудзик, Н. Дворнікової, О. Дубасенюк, І. Драча, Я. Кодлюк, В. Краєвського, В. Лозова, О. Локшиної, О. Овчарук, О. Подмазін, Л. Пильгун, О. Пометун, О. Пруцакова, Л. Руденко, І. Родигіна, В. Сериков, К. Савченко, О. Садівник, Л. Сень, О. Ситник, С. Сисоєвої, Т. Смагіної, В. Синьова, Д. Супрун, С. Ніколаєнко, Г. Терещук, С. Трубачевої, М. Федоренко, Л. Фомічової, М. Шеремет, А. Шевцова та ін. Сучасний напрямок розвитку у зарубіжних країнах аналізувалися Дж. Боуден, О. Овчарук, Я. Кодлюк, К. Корсаком, Дж. Равен, С. Маслач, М. Лейтер, Е. Шорт, Е. Тоффлер, Р. Уайт, 61 А. Мейхью та ін.

Найважливішою умовою успішної професійної діяльності психолога є компетентність. У словнику іноземних мов поняття «компетентність» розкривається як володіє компетенцією - колом повноважень якої установи, особи або кола осіб, питань, що підлягають чийм-або відання. Competent (франц.) - компетентний, правомочний. Competens (латин.) - відповідний, здібний. Competere - вимагати, відповідати, бути придатним. Competence (англ.) - здатність (компетенція) [5].

Поняття «компетентність» стосовно характеристики рівня професійної підготовки використовується відносно недавно. В. І. Даль під компетентністю розуміє повноправність і використовує її в основному в юридичній сфері: «Компетентний суддя, хто може і має право судити про кого, про що або когонебудь ... суддя повноправний». Компетентність та компетенція складають у В. І. Даля єдине поняття.

Компетентність — наявність знань і досвіду, необхідних для ефективної діяльності в заданій предметній області [9]. Компетентність (лат. competens — підходящий, відповідний, належний, здатний, знаючий) — якість людини, яка має всебічні знання в будь-якій галузі і думка якої тому є вагомою, авторитетною. А. П. Кустова підкреслювала, що концептуальне тлумачення поняття професійної компетентності та специфіка області його застосування задають різний зміст і розуміння цього феномену. У понятті професійної компетентності є базові та факультативні характеристики. Вітчизняні дослідники роблять акцент на персонологічній або особистісній складовій компетентності. Зарубіжні вчені акцентують увагу на діяльнісних (поведінкових) аспектах цього феномену.

Дещо ширше виділяють професійну компетентність Т. Браже, І. Зязюн, А. Маркова. Так, Т. Браже вказує на те, що професійна компетентність психолога, що працює в системі взаємодії між людьми, обумовлюється не тільки опорними знаннями й вміннями, а й ціннісними орієнтуваннями фахівця, стимулом професійної діяльності, осмисленням самого себе у навколишньому середовищі та середовищі довкола себе, стилем комунікації з

людьми, колективного збагачення та вміння до розвитку креативного потенціалу [18].

Д. Савельєв зазначає що професійна компетентність передбачає здатність успішно вирішувати відповідні завдання [6; 12; 16;17]. Науковець Н. Чепелева, розглядає професійну компетентність психолога, як готовність до професійної діяльності та провідної якості особистості фахівця, де значення набуває професійний діалогізм, що включає безумовне прийняття іншого, вміння встановлювати ефективні контакти з людиною [7; 8; 28].

У сучасному розумінні компетенція розглядається в таких аспектах:

- володіє компетенцією;
- володіння знаннями, що дозволяють судити про що-небудь.

Зміст поняття «компетентний» також висловлюється в 2-х аспектах:

- володіє компетентністю, правомочний;
- знає, хто розуміється в певній галузі.

Професійна компетентність практичного психолога — це системна відповідність особистісних характеристик і професійних компетенцій спеціаліста об'єктивним вимогам професії.

Треба відзначити, що професійна діяльність практичних психологів відзначається багатопрофільністю розв'язуваних задач, високим рівнем психічної напруги праці (допомога і причетність у вирішенні чужих проблем, розв'язання конфліктних ситуацій, велика кількість міжособистісних контактів за день); підвищеною соціальною відповідальністю за професійні помилки; особливим режимом праці тощо. Таким чином, ефективність діяльності практичного психолога залежить від рівня його професійної компетентності.

Професійну компетентність психолога складають:

1) технічна компетенція – вміння трансформувати мету, поставлену замовником чи клієнтом в систему конкретних діагностичних чи дослідницьких методик, застосовувати їх практично.

2) міжособистісна комунікативна компетенція – розвинуті комунікативні навички, спостережливість до індивідуальних та групових процесів, вміння їх інтерпретувати, високий рівень усвідомлення себе та розуміння інших.

3) контекстуальна компетенція – володіння соціальним контекстом у якому існує професія, розуміння де і кого консультиє, тренує.

4) адаптивна компетенція – здатність передбачати зміни у професії і пристосовуватись до них.

5) концептуальна компетенція – володіння загальноприйнятими основами знань на яких базується психологічна практика.

6) морально-етична компетенція – володіння системою моральних переконань та цінностей, властивих сучасній психологічній практиці.

7) інтегративна компетенція – вміння цілісно та швидко приймати необхідні рішення, творчо ставитись до своєї діяльності.

На думку В. Н. Карандашева, професійна компетентність психолога включає в себе:

- професійні знання,
- професійні вміння,
- професійні навички;
- здібності.

Професійна компетентність характеризується також діапазоном професійних можливостей, досконалим володінням інструментарієм, прийомами і технологіями професійної діяльності. Вона проявляється у творчому характері його діяльності, в активному пошуку новаторських підходів та інноваційних технологій, особистою ініціативою та професійною комунікабельністю.

Н. Самборська відзначає процес формування професійної компетентності фахівця, який відбувається з врахуванням принципів професійної підготовки фахівців, серед яких, насамперед [4]:

- принцип фундаменталізації, що передбачає єдність методологічної, загальноосвітньої, теоретичної і практично-професійної підготовки фахівців;
- принцип системності як реалізація структурних зв'язків всередині системи професійної підготовки фахівців, і системи освіти загалом;
- принцип науковості як такий, що відображає відповідність змісту професійної підготовки можливостям сучасної науки;
- принцип доступності передбачає відповідність змісту професійної підготовки реальному рівню знань студентів [4].

Невід'ємною частиною професійного стандарту для кожної професії згідно з законодавством є трудові функції. Професійна діяльність практичного психолога в професійному стандарті розкладена на такі трудові функції:

- здійснення психологічної профілактики;
- здійснення психологічної просвіти щодо психологічного благополуччя та психічного здоров'я;
- здійснення психологічної діагностики;
- надання психологічної допомоги за запитом та/або відповідно до виявленої потреби в такій допомозі;
- здійснення власного професійного розвитку та самоосвіта;
- співпраця з педагогічними (науково-педагогічними) працівниками щодо організації ефективної освітньої діяльності та співучасть у створенні, підтримці та розвитку психологічно безпечного освітнього середовища в закладі освіти;
- здійснення організаційно-методичної діяльності під час виконання трудових функцій.

У межах кожної трудової функції вказано компетентності, якими має володіти практичний психолог. Усі компетентності діляться на дві групи: загальні (громадянська, соціальна, цифрова, особиста та навчальна, лідерська, підприємницька, культурна обізнаність та самовираження, мовна, етична) та професійні (пункт 4 професійного стандарту).

Застосування компетентнісного підходу у вищій освіті направлено на перехід до новітніх галузевих стандартів, створення передумов для більшого зближення результатів освіти до потреб спільноти та вимоги ринку праці. Проаналізовані різні підходи до трактування та розуміння термінів «компетенція» та «компетентність», що дає можливість зробити наступний висновок. Компетентність – якість особистості, їй властиве певне надбання, що формується на знаннях, досвіді, моральних засадах і проявляється в 71 переломний момент за рахунок уміння знаходити зв'язок між ситуацією та знаннями у прийнятті позитивних рішень нагальної проблеми. Під компетенцією слід розуміти певну сферу діяльності, попередньо визначену наступність запитань щодо яких особистість повинна бути добре обізнана, а саме володіти певним набором знань, умінь та навичок до власного ставлення.

Висновок до 1 розділу

1. Для ефективного здійснення професійної діяльності психологові необхідно володіти достатніми знаннями про соціально-психологічну ситуацію в освітній установі, уміти визначати перспективи свого професійного розвитку і розвитку психологічної служби в цілому. Важливе уміння здійснювати вибір оптимальних стратегій взаємодії з різними структурами усередині і зовні освітньої установи.

2. Гармонійний процес циклічного оновлення особистості на кожному з вказаних етапів розвитку. Система безперервної освіти має забезпечувати адекватність змісту освіти вимогам інформаційного суспільства, яке динамічно формується і розвивається. Безперервна освіта виступає як систематичне поповнення знань, вдосконалення умінь і навичок, як освіта, не переривати з приходом людини в сферу самостійної трудової діяльності. Необхідність у безперервній освіті породжена ускладненням професійної діяльності в період науково-технічної революції, прискоренням появи нових знань і старінням колишніх (процес оновлення наукових і технологічних знань

в більшості професійних областей становить 4-5 років), а також тією обставиною, що формування цілісної, всебічно і гармонійно розвиненої особистості набуло в даний час характер актуальною практичної задачі.

3. Компетентність — наявність знань і досвіду, необхідних для ефективної діяльності в заданій предметній області. Компетентність (лат. *competens* — підходящий, відповідний, належний, здатний, знаючий) — якість людини, яка має всебічні знання в будь-якій галузі і думка якої тому є вагомою, авторитетною.

РОЗДІЛ 2 ХАРАКТЕРИСТИКА ВИБІРКИ ТА МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1 Характеристика вибірки

Всі методики проводились на двох групах, в кожній по 30 досліджуваних. Учасники груп - це практичні психологи закладів освіти. Перша група у своєму складі мала практичних психологів з середнім стажем роботи більше 5 років. У другій групі більшість фахівців має стаж роботи практичним психологом від 1 до 5 років.

2.2 Характеристика методів дослідження

Проективна методика дослідження особистості “HAND-ТЕСТ”.

“Hand-тест” – проективна методика дослідження особистості. Уперше була опублікована в 1962 року. Ідея створення тесту належить Э. Вагнеру, система підрахунку балів і коефіцієнти розроблені З. Петрівським і Б. Бриклін. У нашій країні тест адаптований Т. Н. Курбатовою.

У теоретичному обґрунтуванні “Hand-тесту” його автори виходили з наступних положень. Перевага людини над тваринами обумовлена рівнем розвитку людського мозку і людської руки. Переставши виконувати функцію опори при пересуванні, рука придбала більшу свободу, почала використовуватися для виконання різноманітних функцій і тим самим стала вносити визначальний внесок у розвиток мислення. Філогенетичні і онтогенетичні дослідження підтверджують зв’язок між розвитком функцій руки і розвитком розумових здібностей. Жодна частина людського організму, за виключенням очей, не надає йому такої допомоги в сприйнятті простору і орієнтації в нім як рука, без чого, у свою чергу, неможлива організація будь-якої дії. Рука безпосередньо залучена в зовнішню активність.

У відмінності від більшості проєктивних методик, в яких увага фокусується на загальній картині особистості (глобальний підхід до оцінки особистості), а не на вимірі окремих її властивостей, “Hand-тест” допускає обидві ці можливості. Він може бути використаний як традиційний клінічний інструмент для виявлення істотних потреб, мотивів, конфліктів особистості. Окрім того, через свої конструктивні особливості методика дозволяє надійно прогнозувати і якісно оцінювати таку специфічну властивість особистості як відкрита агресивна поведінка.

При обробці отриманих результатів кожену відповідь досліджуваного відносять до однієї з 11 категорій: Агресія (А); Вказівка (У); Страх (С); Емоційність (Е); Комунікація (К); Залежність (З); Демонстративність (Д); Інвалідність (ІВ); Активна безособовість (АБ); Пасивна безособовість (ПБ); Опис (О).

Схильність до відкритої агресивної поведінки визначається за формулою:

$$I = (Agg + Dir) - (Aff + Com + Dep) - (\text{у нормі повинні вбирати в себе 50\% відповідей})$$

або $I = (Agg + Dir) - (Aff + Com + Dep + F)$

Загальна кількість відповідей. Вона свідчить про існуючий запас тенденцій до дії, відбиває енергетичний матеріал і міру активованості особистості. Кількість відповідей менше 15 свідчить про низьку психологічноу активність обстежуваного, 15–25 відповідей – середній діапазон, 26–40 відповідей – висока психологічна активність, більше 40 відповідей – гіперактивність.

Наступна методика, яку ми пропонуємо, це Методика дослідження самооцінки особистості С. А. Будасі, яка дозволяє проводити кількісне дослідження самооцінки особистості, тобто її вимір. У основі даної методики лежить спосіб ранжирування.

Вам пропонується список з 48 слів, що означають властивості особи, з яких Вам треба вибрати 20, в найбільшій мірі, що характеризують еталонну

особу (назвемо її «мій ідеал») у Вашій уявленні. Природно, що в цьому ряду можуть знайти місце і негативні якості.

Мета обробки результатів – визначення зв'язку між ранговими оцінками якостей особи, що входять в уявлення «Я ідеальне» і «Я реальне». Міра зв'язку встановлюється з допомогою коефіцієнта рангової кореляції. Щоб вирахувати коефіцієнт, необхідно спочатку знайти різницю рангів $d_1 - d_2$ по кожній якості і занести отриманий результат у колонку d в протокол дослідження. Потім кожне отримане значення різниці рангів d ввести в квадрат $(d_1 - d_2)^2$ і записати результат колонці d_2 . Підрахуйте загальну суму квадратів різниці рангів Σd_2 і внесіть її до формул $r = 1 - 0,00075 \times \Sigma d_2$, де r – коефіцієнт кореляції (показник рівня самооцінки особистості).

Методика «Особливості сприйняття навколишнього світу» (адаптований Марінушкіною тест Сержа Гінгера). У запропонованій методиці дослідження самооцінки її рівень і адекватність визначаються як відношення між Я ідеальним і Я реальним. Уявлення людини про самого себе, як правило, здаються йому переконливими незалежно від того, чи ґрунтуються вони на об'єктивному знанні або на суб'єктивній думці, чи є вони істинними або помилковими.

Даний опитувальник є емпіричним (створений на основі критеріально-ключового принципу) та багатовимірним (спрямований на вимірювання більш ніж однієї властивості особистості). За діагностичною спрямованістю він є опитувальником цінностей та настанов (атитюдів).

Вона полягає у тому, що досліджувані відповідають на такі питання:

1. Назвіть три своїх важливих, цінних якості.
2. Назвіть три свої слабкі сторони характеру.
3. Назвіть три вислови про навколишній світ, як ви його сприймаєте.
4. Назвіть три позитивних якості, які можуть характеризувати навколишньому світі.
5. Назвіть три негативних якості, які можуть характеризувати навколишньому світі.

6. Назвіть три власних сильних якостей, які допомагають Вам досягати успіху.

7. Назвіть три надії на майбутнє.

Ця методика відображає ставлення людини до себе, до оточуючого світу, висвітлює її сподівання на майбутнє. А також, дозволяє зрозуміти, як людина сприймає не тільки оточуючий світ, а й себе в ньому, взаємодію внутрішніх уявлень про себе і про світ і як ці уявлення співставляються.

РОЗДІЛ 3 АНАЛІЗ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

3.1 Особливості особистісного компоненту професійної компетентності психологів, які практикують більше 5 років

Метою цього підрозділу було визначити особливості особистісного компоненту професійної компетентності психологів, які практикують більше 5 років.

Перше, що ми розкриємо це самооцінка психологів. Для цього використали методику С. А. Будасі. На графіку відобразили процентне співвідношення рівнів самооінки у психологів стаж практики яких більше 5 років.

Аналіз даних рис. 3.1 дає можливість констатувати, що найбільш

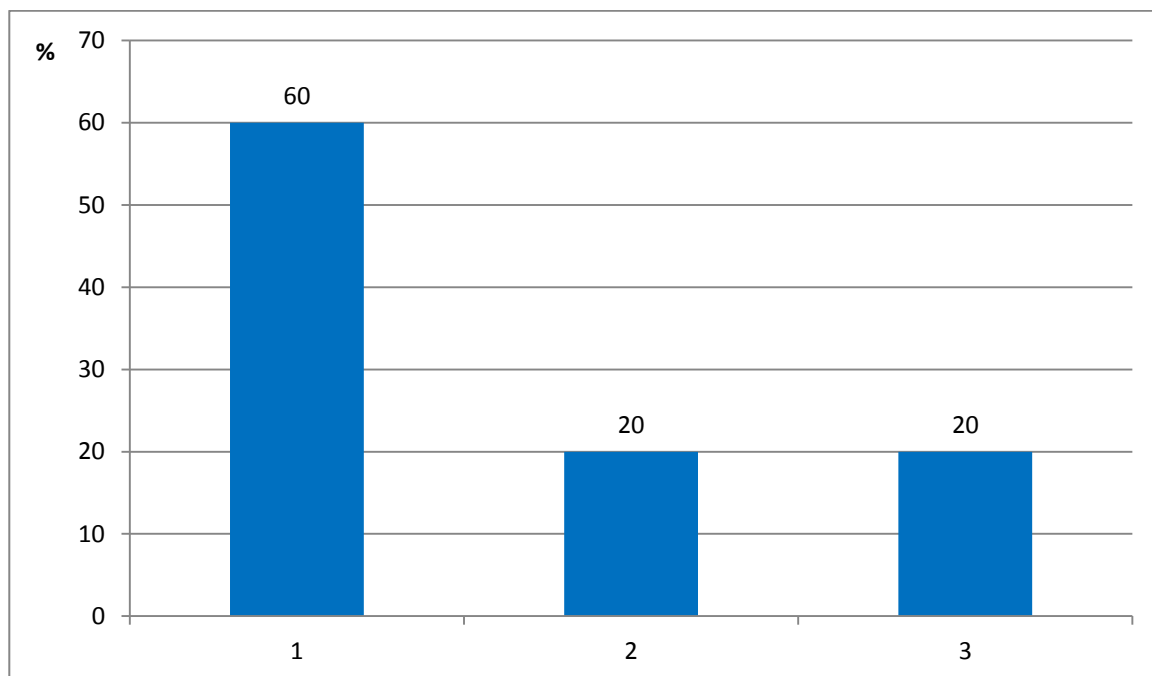

Рис. 3.1 Відсоткове співвідношення рівнів самооінки у групі практикуючих психологів, стаж практики яких більше 5 років: 1- нормальна самооінка, 2 – занижена самооінка, 3 – завищена самооінка

характерним проявом самооцінки у психологів даної групи є адекватна самооцінка (60% від загальної кількості опитаних), тобто суб'єкт правильно співвідносить свої можливості і досягнення, досить критично ставиться до себе, прагне реально дивитися на свої невдачі та успіхи, намагається ставити перед собою досяжні цілі, які можна здійснити насправді та завищена самооцінка (20%), що свідчить про неправильне уявлення про себе, ідеалізований образ власної особистості і можливостей, своєї цінності для навколишніх і занижена самооцінка (20%), яка проявляється у невпевненості в собі, боязкості і відсутності дерзаних, неможливості реалізувати свої здібності. Такі люди не ставлять перед собою мети, яку важко досягти, обмежуються вирішенням повсякденних завдань, занадто критичні до себе.

Наступна методика для розкриття особливостей стану психологів ми використали проєктивну методику дослідження особистості «HAND-ТЕСТ». За усередненими показниками побудували графік.

У групі практикуючих психологів, стаж практики яких більше п'яти років високі показники у шкали «агресія та комунікація», а найнижчі у шкалі «галюцинації» (рис. 3.2).

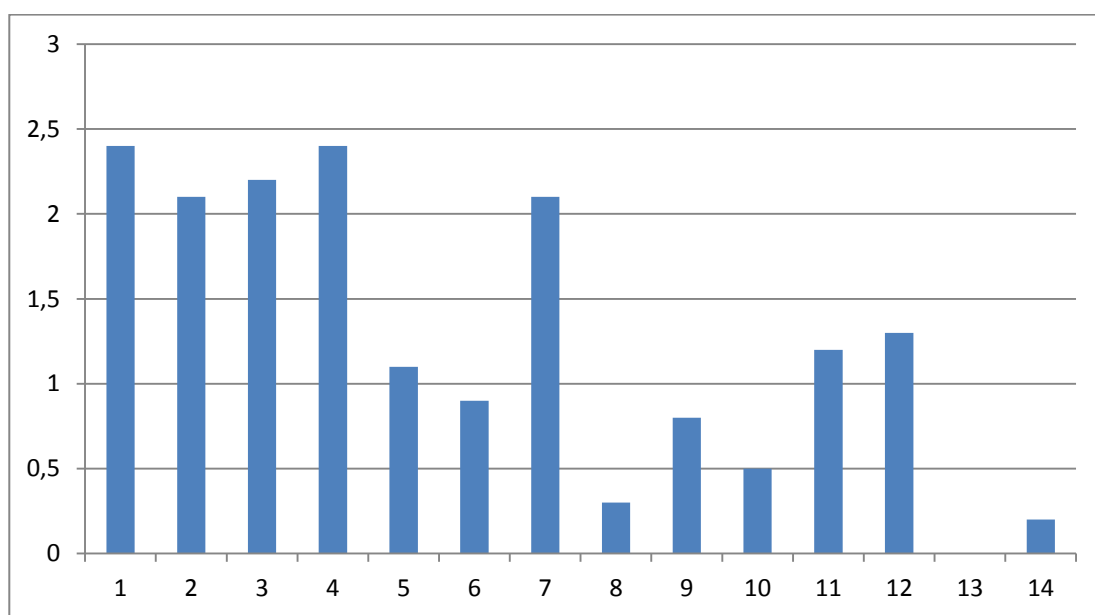

Рис. 3.2 Усереднені показники за шкалами у групі практикуючих психологів, стаж практики яких більше п'яти років: 1 – агресія (Agr), 2 – вказівка (Dir), 3 – афектація (Aff), 4 – комунікація (Com), 5 – залежність (Dep), 6 – страх (F), 7 –

демонстративність (Ex), 8 – інвалідність (Crip), 9 – опис (Des), 10 – активні безособові відповіді (Act), 11 – напруження (Ten), 12 - пасивні безособові відповіді (Pas), 13 – галюцинації (Bas), 14 – відмова (Fail)

За результатами методики та за допомогою формул та шкал ми можемо зробити висновок, що 23,1% (7 осіб) досліджуваних схильні до проявів агресії до тих, кого добре знають. Це відбувається тому, що з близькими людьми механізм самоконтролю слабшає, і людина відчуває складності у підтримці контролю над своєю поведінкою. 33% (10 осіб) досліджуваних мають реальну вірогідність прояву агресії. У 42,9% (13 осіб) досліджуваних є вірогідність прояву агресії, але тільки в особливо значущих ситуаціях. 56,1% (17 осіб) досліджуваних мають тенденцію до істеричних рис особистості, з постійним бажанням бути у центрі уваги, а 42,9 % (13 осіб) досліджуваних мають знижену потребу у самовиявленні. Майже у всіх досліджуваних відсутня мрійність, нерозвинена увага та творче мислення. Більшість досліджуваних емоційно стійкі особистості. 13,2% (4 особи) досліджуваних мають трохи підвищений відсоток безособових питань, що свідчить про знижене значення соціуму в житті людини, а також про те, що основний досвід їх переживань пов'язана з фізичною середою, а не з іншими людьми. Усі інші (26 осіб) досліджувані мають незначний відсоток безособових відповідей, що свідчить про підвищене соціальне сприйняття, чуйність у між особових відносинах, тривожність. Більшість подій та предметів мають для них особистісний сенс. Також, більшість досліджуваних легковажно ставляться до свого здоров'я.

Остання методика досліджує уявлення особистості про себе та навколишній світ. За методикою досліджувані відповідали на сім питань. Проаналізувавши відповіді обох груп з кожного питання виділили ті описові характеристики, що зустрічаються найчастіше. Для більш зручного аналізу побудували лепесткову діаграму.

Найвищий показник сім'я та самореалізація, а найменший – смерть, хвороба. Для досліджуваних цієї групи самореалізація стає на щабель вище ніж родина (рис. 3.3).

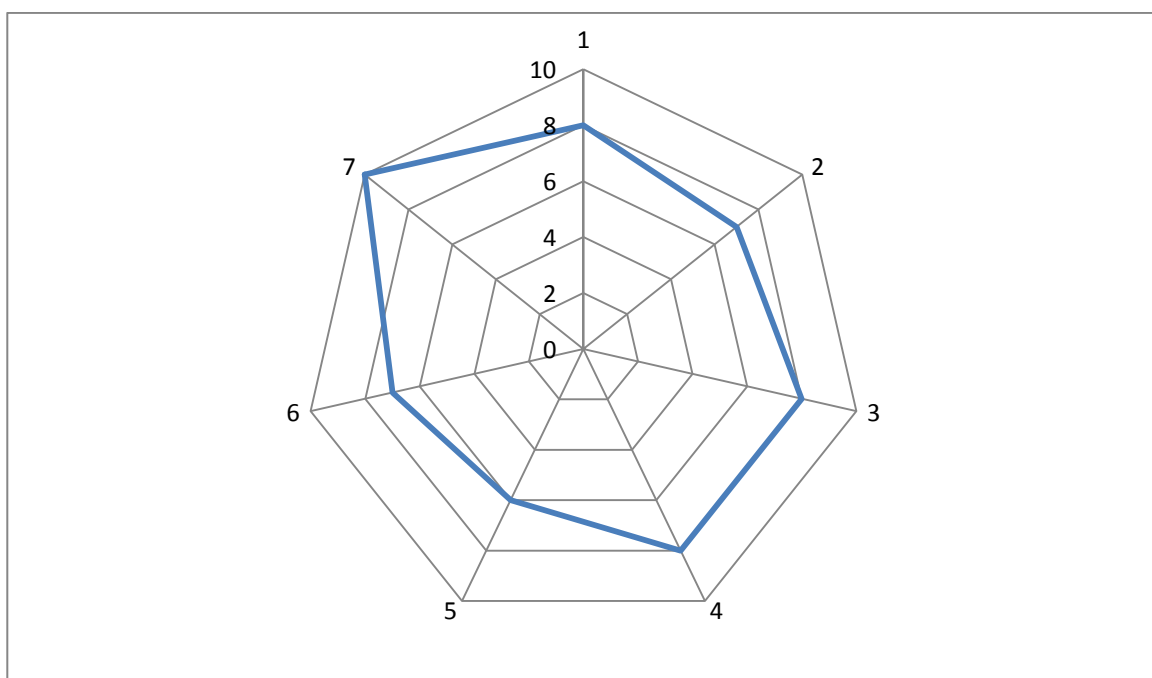

Рис. 3.3 Найчастіше зустрічальні описові характеристики по кожному з питань у групі психологів, що мають стаж практики більше 5 років: 1 – доброта, відповідальність, 2 – лінь, образливість, 3 – брудний холодний, 4 – сім'я, родина, 5 – смерть хвороба, 6 – працелюбність, цілеспрямованість, спонтанність, 7 – самореалізація

3.2 Особливості особистісного компоненту професійної компетентності психологів, які практикують від 1 до 5 років

Метою цього підрозділу було визначити особливості особистісного компоненту професійної компетентності психологів, які практикують від 1 до 5 років.

Перше, що ми розкриємо це самооцінка психологів. Для цього використали методику С. А. Будасі. На графіку відобразили процентне співвідношення рівнів самооцінки у психологів стаж практики яких більше 5 років.

Аналіз даних (рис. 3.4) дає можливість констатувати, що найбільш

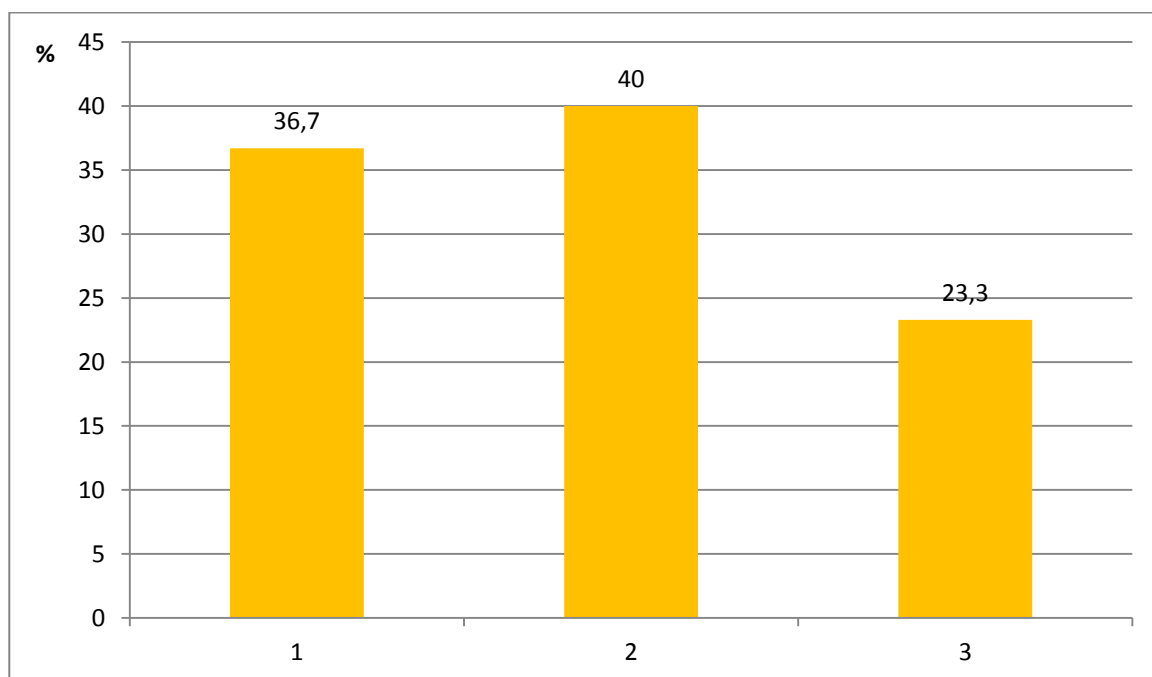

Рис. 3.4 Відсоткове співвідношення рівнів самооцінки у групі практикуючих психологів, стаж практики яких від 1 до 5 років: 1- нормальна самооцінка, 2 – занижена самооцінка, 3 – завищена самооцінка

характерним проявом самооцінки у психологів даної групи є занижена самооцінка (40%), яка проявляється у невпевненості в собі, боязкості і відсутності дерзань, неможливості реалізувати свої здібності. Такі люди не ставлять перед собою мети, яку важко досягти, обмежуються вирішенням повсякденних завдань, занадто критичні до себе, адекватна самооцінка (36,7% від загальної кількості опитаних), тобто суб'єкт правильно співвідносить свої можливості і досягнення, досить критично ставиться до себе, прагне реально дивитися на свої невдачі та успіхи, намагається ставити перед собою досяжні цілі, які можна здійснити насправді, завищена самооцінка (23,3%), що свідчить про неправильне уявлення про себе, ідеалізований образ власної особистості і можливостей, своєї цінності для навколишніх.

Наступна методика для розкриття особливостей стану психологів ми використали проєктивну методику дослідження особистості “HAND–ТЕСТ”. За усередненими показниками побудували графік.

У групі практикуючих психологів, стад практики яких більше п'яти років (рис. 3.5) високі показники у шкали агресія та вказівка,

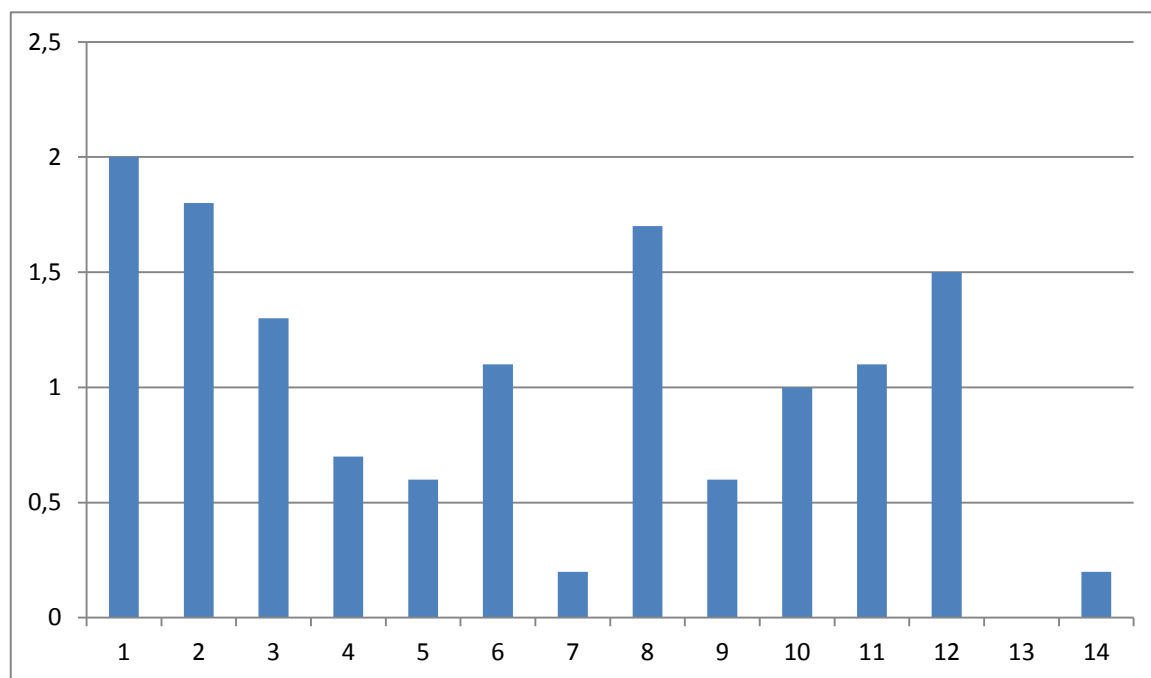

Рис. 3.5 Усереднені показники за шкалами у групі практикуючих психологів, стад практики яких більше п'яти років: 1 – агресія (Agr), 2 – вказівка (Dir), 3 – афектація (Aff), 4 – комунікація (Com), 5 – залежність (Dep), 6 – страх (F), 7 – демонстративність (Ex), 8 – інвалідність (Crip), 9 – опис (Des), 10 – активні безособові відповіді (Act), 11 – напруження (Ten), 12 - пасивні безособові відповіді (Pas), 13 – галюцинації (Bas), 14 – відмова (Fail)

а найнижчі у шкалі галюцинації.

За результатами методики та за допомогою формул та шкал ми можемо зробити висновок, що 66% (20 осіб) досліджуваних вірогідність прояву агресії присутня, але тільки в особливо значущих ситуаціях. А у 19,8% (6 осіб) присутня реальна вірогідність прояву агресії і у 13,2% (4 особи) досліджуваних схильні до прояву агресії з тими, з ким найближче знайомі, бо чужі люди як би «натискають на кнопку» механізму самоконтролю, і людина успішно справляються зі своєю агресією. З близькими людьми цей контроль слабшає, людина відчуває труднощі у підтримці контролю над своєю поведінкою. Є невелика тенденція до відсутності прагнення зважати на інших

людей, враховувати почуття, права і наміри інших у своїй поведінці. Деякі досліджувані цієї групи відчують емоційну черствість, дефіцит щирих емоційних стосунків з іншими і відсутність бажання підтримувати емоційний контакт. «Com» – 12% – означає високу комунікативність, але, у 12 з 30 досліджуваних високі результати за цією категорією співвідносяться з відсутністю відповідей за категорією «Aff», що може інтерпретуватися як певний формалізм у взаєминах з людьми, відсутність «здорової» упередженості. Не значний відсоток досліджуваних мають знижену потребу в самопрояві. Більшість досліджуваних піклуються про своє здоров'я і тільки 3,3% (1 особа) досліджуваних бездумно ставиться до свого фізичного стану. 9,9% (3 особи) досліджуваних емоційно стійкі. Що ж стосується Безособових (Act+Pas) відповідей, то з аналізу результатів можна сказати, що у 18 (60%) з 30 досліджуваних сума цих категорій складає більше 35%, у зв'язку з цим можна зробити висновок, що значення соціуму у житті цих людей знижено, досвід переживань пов'язаний з фізичним середовищем, а не з іншими людьми. У 9 (30%) досліджуваних сума відповідей по Безособовій категорії є меншою ніж 35%, що свідчить про підвищення соціальної сприйнятливості, чуттєвості у міжособистісних відношеннях, тривожності людини. Дуже багато стимулів та предметів є для таких людей мають особистісний смисл.

Остання методика досліджує уявлення особистості про себе та навколишній світ. За методикою досліджувані відповідали на сім питань. Проаналізувавши відповіді обох груп з кожного питання виділили ті описові характеристики, що зустрічаються найчастіше. Для більш зручного аналізу побудували лепесткову діаграму.

Найвищий показник (рис. 3.6) сім'я та самореалізація, а найменший – смерть, хвороба. Для досліджуваних цієї групи родина стає на щабель вище ніж самореалізація, що може бути пов'язано з невпевненістю у своїй значимості у сфері психології.

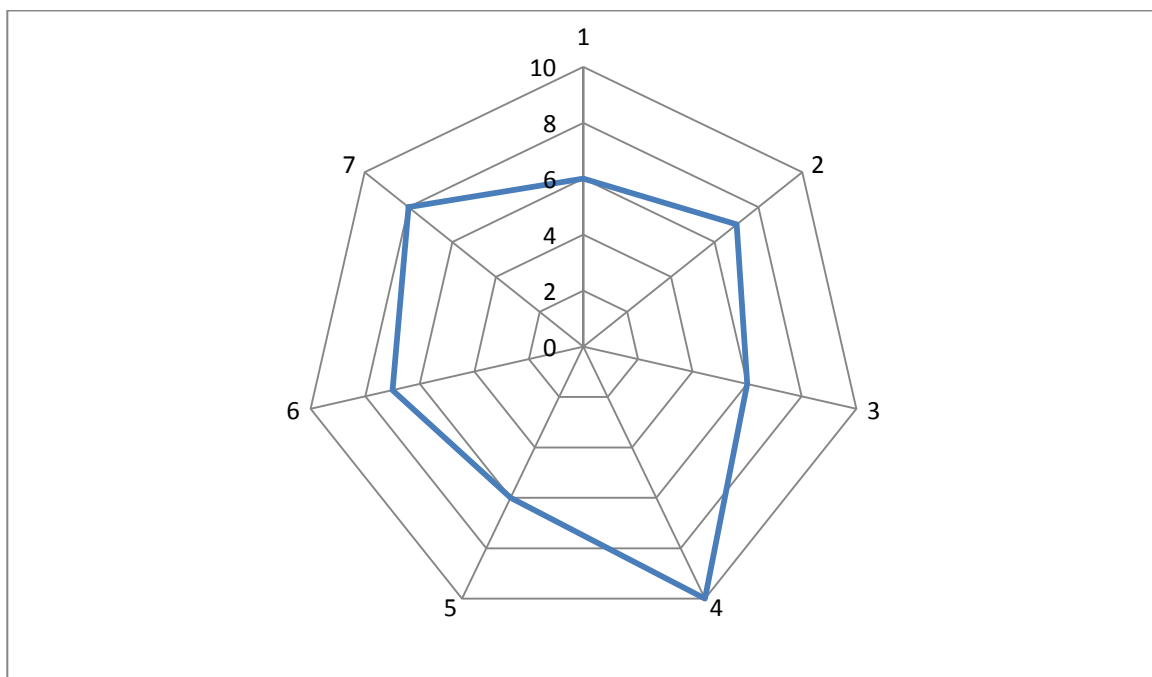

Рис. 3.6 Найчастіше зустрічальні описові характеристики по кожному з питань у групі психологів, що мають стаж практики більше 5 років: 1 – доброта, відповідальність, 2 – лінь, образливість, 3 – брудний холодний, 4 – сім'я, родина, 5 – смерть хвороба, 6 – працелюбність, цілеспрямованість, спонтанність, 7 – самореалізація

3.3 Порівняльний аналіз двох досліджуваних груп

Метою цього підрозділу є здійснити порівняльний аналіз двох досліджуваних груп. Першими порівняли результати методики дослідження самооцінки особистості С. А. Будасі. Для більш зручного аналізу побудували графік процентного співвідношення рівнів самооцінки у двох групах.

За методикою С. А. Будасі у групі №1 60% (18 досліджуваних) мають нормальну самооцінку, 20% (6 досліджуваних) – занижену самооцінку та 20% (6 досліджуваних) – завищену самооцінку. У групі № 2 37% (11 досліджуваних) мають нормальну самооцінку, 40% (12 досліджуваних) – занижену самооцінку та 24% (6 досліджуваних) – завищену самооцінку. Таку різницю у кількості психологів з нормальною самооцінкою можна пояснити

тим, що у психологи, у яких стаж в практичній роботі нижче п'яти років, не впевнені у своїй кваліфікації. Рис. 3.7

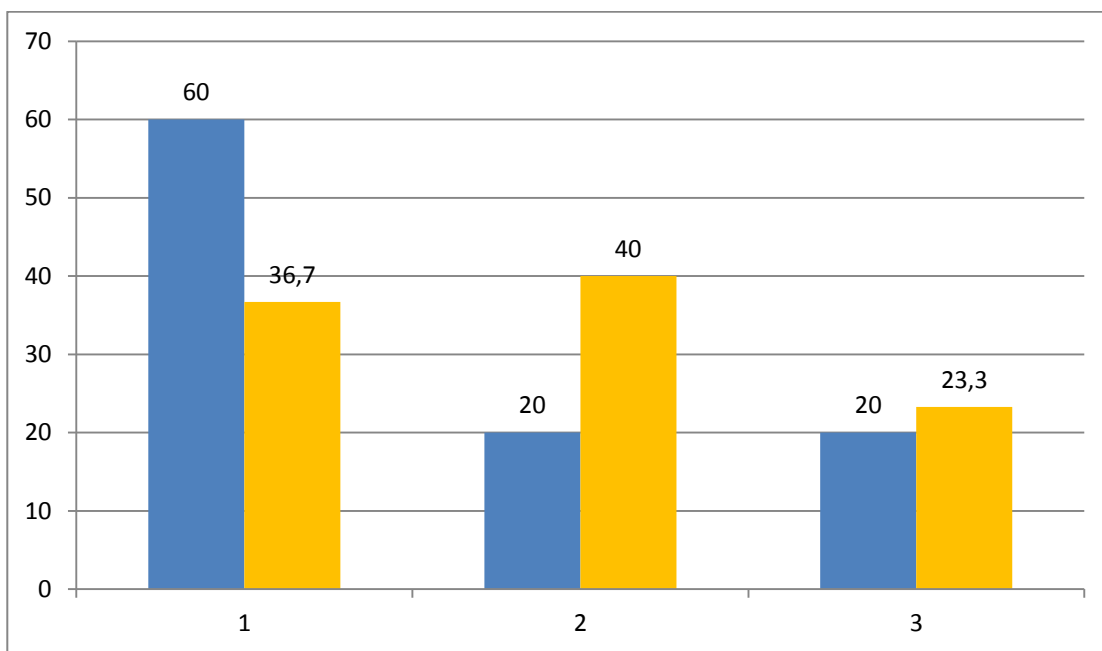

Рис. 3.7 Типи самооцінки психологів у групах практикуючих психологів за стажем практики більше 5 років №1 та менше 5 років №2: ■ - група №1; ■ - група №2, 1 – нормальна самооцінка, 2 – завищена самооцінка, завищена самооцінка, 3 – занижена самооцінка

З метою виявлення статистично значущих відмінностей у рівнях самооцінки практикуючих психологів парах, що мають різний стаж практики, в досліджуваних групах був здійснений порівняльний аналіз результатів методики дослідження самооцінки особистості С. А. Будасі за допомогою критерія Фішера, результати якого наведені в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Порівняльний аналіз рівня реактивної тривоги в досліджуваних групах

Рівень самооцінки	Частота зустрічаємості ознаки в групі 1 (у %)	Частота зустрічаємості ознаки в групі 2 (у %)	Значення ф-критерію (групи 1-2)

Нормальна самооцінка	60	36,7	1,825*
Завищена самооцінка	20	23,3	0,314
Занижена самооцінка	20	40	1,712*

Примітка 1: група 1 – практикуючі психологи, що мають стаж практики більше 5 років; група 2 – практикуючі психологи, що мають стаж практики від 1 до 5 років

Примітка 2: ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

Суттєві відмінності є між групою №1 і групою №2 в показниках таких рівнів самооцінки як нормальна та занижена. Що підтверджує думку про те, що у групи №1 більша кількість психологів нормальну самооцінку, що вказує на те, що вони впевнені у своїй спеціалізації та у своїх діях.

Наступна методика результати якої порівняли це Проективна методика дослідження особистості “HAND–ТЕСТ”. Побудували графік усереднених показників обох досліджуваних груп.

Найвищий показник у групи психологів, що практикують більше 5 років (група №1), за шкалою агресія (Agr), а найнижчий - галюцинації (Bas), Найвищий показник групи психологів, що практикують від 1 до 5 років (група №2), за шкалою комунікація (Com), найменший - галюцинації (Bas) (рис. 3.8)

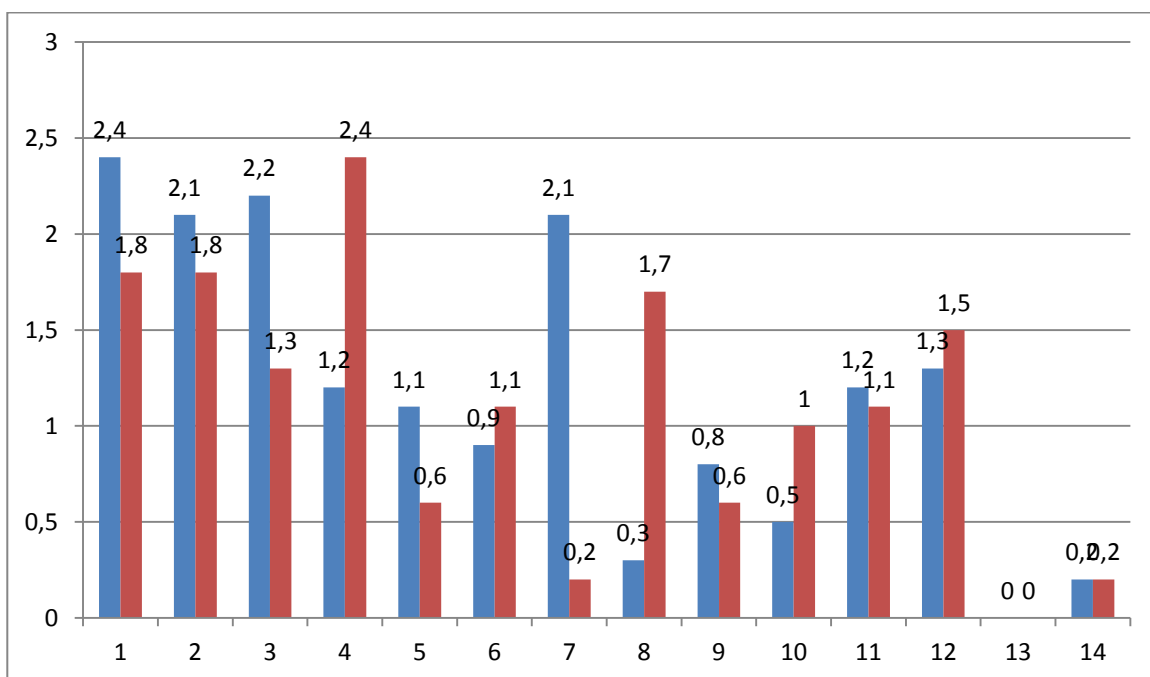

Рис. 3.8 Усереднені показники за шкалами у групі практикуючих психологів, стаж практики яких більше п'яти років: 1 – агресія (Agr), 2 – вказівка (Dir), 3 – афектація (Aff), 4 – комунікація (Com), 5 – залежність (Dep), 6 – страх (F), 7 – демонстративність (Ex), 8 – інвалідність (Stip), 9 – опис (Des), 10 – активні безособові відповіді (Act), 11 – напруження (Ten), 12 - пасивні безособові відповіді (Pas), 13 – галюцинації (Bas), 14 – відмова (Fail)

За допомогою Проективна методика дослідження особистості “HAND–ТЕСТ” та U-критерію Манна-Уїтні було виявлено розбіжності у показниках емоцій між двома групами. Результати відображені в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Розбіжності в показниках груп психологів, що практикують більше 5 років (група №1) та від 1 до 5 років (група №2)

Емоції	Сума рангів (група 1)	Сума рангів (група 2)	U-критерій	Рівень значущості ($p \leq$)
агресія (Agr)	72	54	131	0,86
вказівка (Dir)	63	54	115	0,72
афектація (Aff)	66	39	103	0,091
комунікація (Com)	36	72	97	0,038

залежність (Dep)	33	18	49	0,071
страх (F)	27	33	75	0,64
демонстративність (Ex)	63	6	82	0,021
інвалідність (Crip)	9	51	69	0,001
опис (Des)	24	18	56	0,38
активні безособові відповіді (Act)	15	30	51	0,196
напруження (Ten)	36	33	74	0,258
пасивні безособові відповіді (Pas)	39	45	92	0,47
галюцинації (Bas)	0	0	0	1,000
відмова (Fail)	6	6	15	1,000

Примітка: жирним шрифтом виділено значущі відмінності

З таблиці 3.2 видно, що досліджувані психологи, які практикують більше 5 років, мають значно менший статистично значущий рівень виразності таких шкал як: вказівка, комунікація, страх, інвалідність, активні безособові відповіді, пасивні безособові відповіді та значно менший статистично значущий рівень виразності таких шкал як: агресія, афектація, залежність, демонстративність, опис, напруження.

Досліджувані психологи, що практикують від 1 до 5 років, на відміну від першої групи мають вищий рівень виразності такого показника, як комунікація (Com) ($U=97$, $p<0,038$), демонстративність (Ex) ($U=82$, $p<0,021$), інвалідність (Crip) ($U=69$, $p<0,001$).

Психологи, які практикують від року до 5 років, мають більший показник шкали комунікація, що говорить про те, що їм властивий певний формалізм у взаємовідносинах з людьми, відсутність «здорової» пристрастності, таке спілкування може впливати на професіональну діяльність.

Психологи, які практикують більше 5 років, мають вищий показник шкали демонстративність, що говорить про те, що їм властиві істероїдні риси

особистості, постійне й незникаюче бажання завжди бути у центрі подій, що може бути пов'язаним з успішною кар'єрою, медійним успіхом, завищеною самооцінкою.

Психологи, які практикують від 1 до 5 років, мають більший показник шкали інвалідності, що говорить про те, що їм властиве почуття неповноцінності власного тіла або фізичних недоліків, іпохондрія, це може бути пов'язано з заниженою самооцінкою та невпевненості своєї значимості на просторі психології.

Остання методика порівняльного аналізу Методика «Особливості сприйняття навколишнього світу» (адаптований А. О. Марінушкіною тест Сержа Гінгера). Для порівняльного аналізу побудуємо лепесткову діаграму.

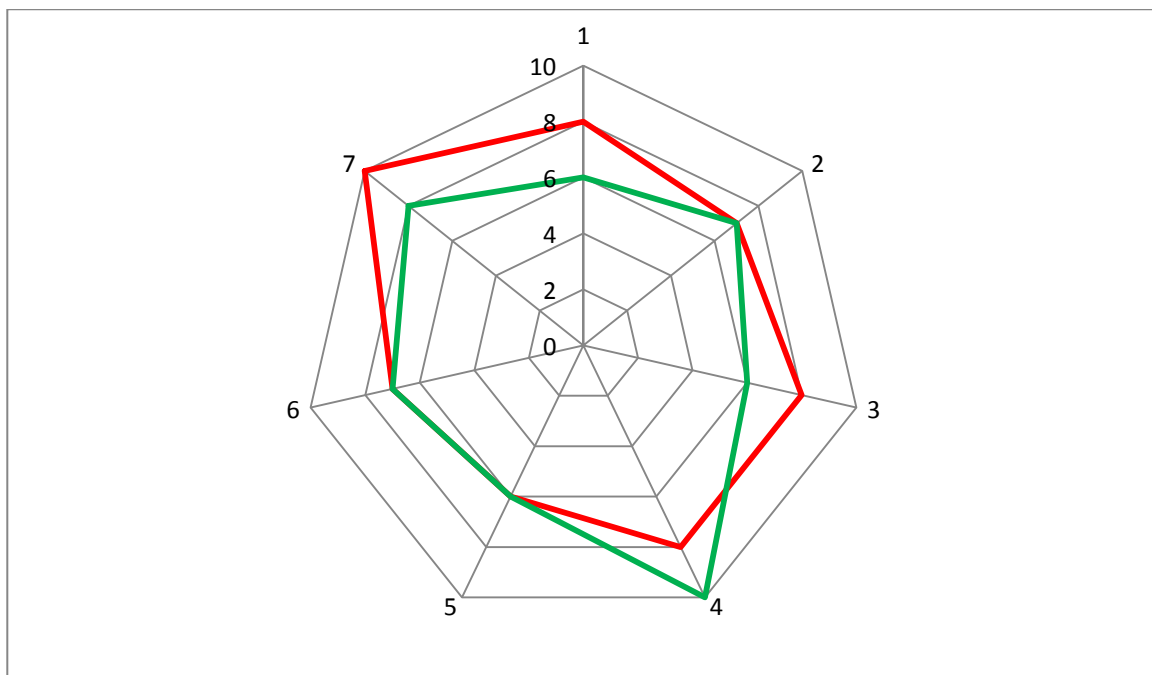

Рис. 3.9 Найчастіше зустрічальні описові характеристики по кожному з питань у групах практикуючих психологів, що мають стаж практики більше 5 років (група №1) та від 1 до 5 років (група №2): .. – група №1, .. – група №2, 1 – доброта, відповідальність, 2 – лень, образливість, 3 – брудний холодний, 4 – сім'я, родина, 5 – смерть хвороба, 6 – працелюбність, цілеспрямованість, спонтанність, 7 – самореалізація

З представленого вище можна зробити декілька висновків:

- позитивні якості особистості та характеристики, що впливають на успіх особистості за думкою досліджуваних не співпадають, що може впливати на

їхню професійну діяльність, стримувати результативність та наміри у своїй роботі;

- навколишній світ більшість опитуваних сприймають як брудний, холодний, тобто світ не є безпечним, захищеним, що може поряд з тим, що слабкими вважаються емоційні стани – образливість, імпульсивність тощо, призводити до негативних проєкцій на людей, з якими працюють відповідні фахівці. Це також може впливати на підвищення тривоги та напруги як у практичного психолога так і у людини, яка до нього звернулася. Також привертає увагу й той факт, що негативних характеристик навколишнього світу значно більше є, ніж позитивних – це також вказує на відповідне загальне сприйняття світу як негативного.

- основними цінностями для більшості опитуваних є сім'я, самореалізація та професійний зріст. Це може свідчити про баланс між різними напрямками у житті цих спеціалістів.

ВИСНОВКИ

1. Професійна компетентність практичного психолога — це системна відповідність особистісних характеристик і професійних компетенцій спеціаліста об'єктивним вимогам професії. Професійна діяльність практичних психологів відзначається багатопрофільністю розв'язуваних задач, високим рівнем психічної напруги праці (допомога і причетність у вирішенні чужих проблем, розв'язання конфліктних ситуацій, велика кількість міжособистісних контактів за день); підвищеною соціальною відповідальністю за професійні помилки; особливим режимом праці тощо. Тому важливим компонентом професійної компетентності є стабільний емоційний стан психолога.

2. Дослідження психологів, що практикують більше 5 років, показало, що третина групи схильна до реальної агресії, що пояснюється істеричними рисами особистості і бажанням бути у центрі подій. Переважна більшість має нормальну самооцінку, що проявляється правильному співвідношенні своїх можливостей і досягнень, досить критичне ставлення до себе, прагнення реально дивитися на свої невдачі та успіхи. Основними цінностями для більшості опитуваних є сім'я, самореалізація та професійний зріст, що говорить про баланс між різними напрямками у житті цих спеціалістів.

3. Дослідження психологів, що практикують від року до 5 років, показало, що 20% групи схильні до реальної агресії, що пояснюється емоційною черствістю і відсутністю бажання підтримувати емоційний контакт. Переважна більшість має занижену самооцінку, що проявляється у невпевненості в собі, боязкості, неможливості реалізувати свої здібності. Навколишній світ у більшій мірі здається небезпечним і жорстким, що у купі зі слабкими емоційними станами (імпульсивність, образливість) може впливати на напругу та тривожність психолога.

4. Порівняльний аналіз двох досліджуваних груп показав, що нормальна самооцінка більш властива психологам зі стажем практики більше 5 років, на відміну від психологів з практичним стажем від року до 5 років, що

пояснюється невпевненістю у своїй кваліфікації «молодих» психологів. В обох групах позитивні якості особистості та характеристики, що впливають на успіх особистості не співпадають, що може впливати на їхню професійну діяльність, стримувати результативність та наміри у своїй роботі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алешина, И. Н. Психологические особенности влияния социальных ожиданий на формирование профессиональной направленности студента педагогического института/ И. Н. Алешина: Автореф. дисс. канд. психол. наук. - М., 1988. - 20 с
2. Антонова Н.О. Уявлення про професійну компетентність та привабливість майбутньої професії для студентів психологічних факультетів // Проблеми загальної та педагогічної психології. – К.: Інститут психології АПН України. – Т. 7. – вип. 7. – с. 13 – 25.
3. Аспекти аналітичної діяльності як складова професійного становлення працівників психологічної служби системи освіти: Методичні рекомендації. – 2-ге вид., випр. та доп. – Харків: ХОНМІБО, 2010. – 160 с.
4. Введенский В.Н. Моделирование профессиональной компетентности педагога / В.Н. Введенский //Педагогика. – 2003. – № 10. – С. 51– 55.
5. Вінтюк Ю. В. Концепція формування професійної компетентності майбутніх психологів у ВНЗ / Ю. В. Вінтюк // Молодий вчений. 2017. № 4(44). Ч. III. С. 351-355.
6. 90. Вісник НТУУ “КПІ”. Філософія. Психологія. Педагогіка. Випуск 2’2010, стаття \\ Державна політика в сфері освіти: Аксіологічний П.Г.Давидов
7. Выготский Л. С. Собрание сочинений : в 6 т. / Л. С. Выготский. – М. : Педагогика, 1984. – Т. 4. – 432 с.
8. Демин В.А. Профессиональная компетентность специалиста: понятие и виды. /В.А. Демин //Стандарты и мониторинг в образовании// - 2000 г. - №4 - с. 34-42.
9. Довідник соціального педагога: методичний посібник професіонала / Авт.-уклад. О.Є.Марінушкіна, І.М.Вишнева, В.В.Носенко. – Х.: Вид.група «Основа», 2010.
- 10.Дружиніна І. А. Психологічні чинники розвитку професійної ідентичності майбутніх практичних психологів : автореф. дис. ... канд. психол.

наук : 19.00.07 / Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ, 2009. 20 с.

11.Єлісеєв О.П. Практикум з психології особистості. – СПб, 2003. С.310-327/

12.Живица О. В. Анализ подходов к подготовке профессиональных психологов в рамках обучения студентов в вузе [Електронний ресурс] / Ольга Васильевна Живица // Интернет-журнал «НАУКОВЕДЕ НИЕ» – М., 2015. – Том 7, №2 (март-апрель) – С. 1-12.

13.Журнал Духовність особистості: методологія, теорія і практика//Е. В. Рамзані Сутність поняття психологічної компетентності вчителя. 2 (61) – 2014.

14.Исаева Н.А. Профессиональные компетенции практического психолога в образовании // Психология образования в XXI веке: теория и практика.

15.М. П. Козирєв, Ю. Р. Козловська, Науковий вісник 1,2013, Львівський державний університет внутрішніх справ, с. 305.

16.Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх психологів : моногр. / авт. кол.; під наук. ред. Лозової О.М. – Вінниця: 4 Вiндрук, 2014. – 184 с.

17.Концептуальна модель служб (центрів) супроводу процесу безперервної освіти державних службовців: діагностичні, психологічні, науково-дослідні та методичні рекомендації. – Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – с. 97

18.Кузьмина, Н.В. Акмеология качества профессиональной деятельности специалиста: монография / Н.В. Кузьмина, С.Д. Пожарский, Л.Е. Паутова. - Санкт-Петербург: Евразийский открытый институт, 2008. - 376 с.

19.Лінник А. О. Психологічні детермінанти криз професійного становлення працівників патрульної поліції / А. О. Лінник // Психологічні засади забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів : матеріали круглого столу (Кривий Ріг, 2017). – Кривий Ріг, 2017. – 259 с.

20.Марголис, А. А. Критерии профессиональной компетентности педагога-психолога / А. А. Марголис, И. В. Коновалова // Психологическая наука и образование. 2010. Том 15. № 1. С. 13–20.

21. Мельничук І. М. Формування професійної ідентичності майбутніх соціальних працівників в умовах тренінгу. Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. праць / відп. ред. Т. І. Сущенко. – Київ ; Запоріжжя, 2008. Вип. 48. С. 214–221.

22. Методика конструювання тестів для визначення результатів професійного навчання у центрах професійно-технічної освіти державної служби зайнятості : наук.-практ. рекомендації / Л.Й. Літвінчук. – К. : ПК ДСЗУ, 2014. – 24 с.

23. В. Г. Панок, І. М. Вишнева, О. М. Дрозд та ін. ; наук. ред. В. Г. Панок. – К. : Ніка–Центр, 2010. – 147 с.

24. Піркова, О. Д. Професійна етика психолога-практика. Навч.-метод. посіб. / О. Д. Піркова. – К.: ТОВ «Інтерсервіс», 2014. – 150 с.

25. Поваренков, Ю. П. Психологическая характеристика профессиональной идентичности субъекта труда / Ю. П. Поваренков // Вестник КГУ им. Н.А. Некрасова. Т. 20. 2014. С. 10–12.

26. Приходько Ю. О. Психологічний словник-довідник : навч. посіб. /

27. Ю. О. Приходько, В. І. Юрченко. – Київ : Каравела, 2012. – 328 с.

28. Психологія Ч. I : навчальний посібник для студентів заочної форми навчання / М. Д. Прищак, Л. А. Мацко. – Вінниця : ВНТУ, 2013. – 98 с.

29. Станкин, М. И. Профессиональные способности педагога: Акмеология воспитания и обучения/ М. И. Станкин. - М.: МПСИ, Флинта, 1998. -368 с.

30. Супрун Д. М. Операційно-діяльнісний компонент професійної підготовки психологів у галузі спеціальної освіти // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: наук. Журнал. СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2017. №7 (71). С. 134-149.

31. Супрун Д. М., Синьов В. М. До питання професійної підготовки психологів в галузі спеціальної освіти: єдність теоретичної і практичної готовності вирішувати професійні завдання // Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії: тези Міжнародного конгресу зі спец. педагогіки, психології та реабітології, 7–9 жовтня 2016 р.; Вінницький

державний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця: Вінницький державний університет імені Михайла Коцюбинського, 2016. С. 319-320.

32. Ткачишина О.Р. Проблема якісної професійної підготовки практичних психологів / О. Р. Ткачишина // Сучасна наука: теорія і практика: Мат-ли IV Всеукр. наук.-практ. конф. (28-29 листопада 2013р., м. Запоріжжя). – Запоріжжя, 2013.– С.96-99

33.Чепелева, Н. В. Формування професійної компетентності в процесі вузівської підготовки психолога-практика//Актуальні проблеми психології. - К.: Інститут психології АПН України. - 1999. - В. 19. - с 271-279.

34.Филонович, С. Р. Life-long learning: последствия для высшей школы / С. Р. Филонович // Вопр. образования. – 2009. – № 4. – С. 55–66.

35.Формування риторичної компетентності майбутніх психологів у закладах вищої освіти : монографія. Львів : СПОЛОМ, 2022. 252 с. Бібліогр.: с. 212–250

36.Шнейдер, Л. Б. Профессиональная идентичность: теория, эксперимент, тренинг: учеб. пособие / Л. Б. Шнейдер. – М.: Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2004. – 600 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Текст методики Будасі:

1. Акуратність	17. Легковір'я	33. Педантичність
2. Безпечність	18. Повільність	34. Привітність
3. Вдумливість	19. Мрійливість	35. Розбещеність
4. Сприйнятливість	20. Недовірливість	36. Розсудливість
5. Запальність	21. Мстивість	37. Самокритичність
6. Гордість	22. Надійність	38. Стриманість
7. Грубість	23. Наполегливість	39. Справедливість
8. Гуманність	24. Ніжність	40. Співчуття
9. Доброта	25. Нерішучість	41. Соромливість
10. Життєрадісність	26. Нестриманість	42. Практичність
11. Дбайливість	27. Чарівливість	43. Працьовитість
12. Заздрісність	28. Образливість	44. Боязкість
13. Застенчивість	29. Обережність	45. Переконаність
14. Злопам'ятність	30. Чуйність	46. Захопленість
15. Щирість	31. Підозрілість	47. Черствість
16. Примхливість	32. Принциповість	48. Егоїзм

Протокол дослідження методики Будасі.

Номер рангу, еталону d1	Властивості особистості	Номер рангу Суб'єкта d2	Різниця рангів D	Квадрат різниці рангів d2

Порівняльна таблиця за результатами методики «HAND-ТЕСТ»

	1 група	2 група
Схильність до агресії з тими, кого добре знають	22,7%	14%
Реальна агресія	31,8%	18%
Агресія в особливо значущих ситуаціях	54,5%	68%
Безособові питання	13,6%	30%